

PRZEDMIOTOWY SYSTEM OCENIANIA Z BIOLOGII

Przedmiotowy system oceniania opracowany w oparciu o:

1. Statut Gimnazjum Publicznego im. Róży Zamoyskiej w Zwierzyńcu.
2. Program nauczania biologii w gimnazjum „Blżej biologii” - wydawnictwo „WSiP”
3. Program nauczania biologii w gimnazjum „Puls życia”- wydawnictwo „Nowa Era”

Ogólne kryteria oceniania na poszczególne stopnie szkolne.

Stopień niedostateczny

Wiadomości

Uczeń nie zna podstawowych pojęć i zagadnień omawianych na lekcjach określonych programem nauczania w stopniu koniecznym.

Umiejętności

Uczeń nawet przy dużej pomocy nauczyciela nie jest w stanie wykonać zadań o niewielkim stopniu trudności.

Postawy

Uczeń nie włącza się do realizacji zadań na lekcjach. Nie współpracuje z grupą, nie wykazuje chęci poprawy wyników, nie współpracuje w tym względzie z nauczycielem.

Stopień dopuszczający

Wiadomości

Uczeń ma braki w opanowaniu wiadomości i umiejętności określonych programem, ale nie przekreślają one możliwości dalszego kształcenia.

Umiejętności

Uczeń wykonuje proste zadania i polecenia o bardzo małym stopniu trudności, pod kierunkiem nauczyciela.

Postawa

Uczeń jest biernym uczestnikiem zajęć

Stopień dostateczny

Wiadomości

Uczeń zna i rozumie podstawowe pojęcia i zagadnienia omawiane na lekcjach. Orientuje się w najważniejszych problemach biologicznych

Umiejętności

Uczeń rozwiązuje (wykonuje) typowe zadania teoretyczne lub praktyczne o średnim stopniu trudności. Potrafi korzystać z dodatkowych źródeł informacji. Wyciąga wnioski z przeprowadzonych doświadczeń, obserwacji. Posługuje się przyrządami biologicznymi. Stosuje zdobytą wiedzę w typowych sytuacjach życiowych.

Postawy

Uczeń wykazuje się aktywnością na lekcji w stopniu zadawalającym

Stopień dobry

Wiadomości

Uczeń opanował wiadomości określone programem nauczania w stopniu umożliwiającym poprawne stosowanie tych wiadomości i rozwiązywanie (wykonywanie) samodzielne typowych zadań teoretycznych lub praktycznych.

Umiejętności

Uczeń opisuje sytuację problemową i poszukuje dróg rozwiązań. Wnioskuje prawidłowo. Stosuje zdobytą wiedzę w praktyce. Przeprowadza doświadczenia i obserwacje biologiczne. Korzysta z dodatkowych źródeł informacji.

Postawa

Uczeń wykonuje samodzielnie powierzone mu zadania. Współpracuje umiejętnie z grupą. Czynnie uczestniczy w zajęciach.

Stopień bardzo dobry

Wiadomości

Uczeń w pełnym zakresie opanował materiał programowy wiążąc go w logiczny układ. Posiada dużo dodatkowych informacji, świadczących o zainteresowaniu biologią i korzystaniu z dodatkowych źródeł informacji.

Umiejętności

Uczeń samodzielnie formułuje problemy, stawia hipotezy, planuje i prowadzi doświadczenia, obserwacje, hodowle. Wykorzystuje zdobytą wiedzę w działaniach praktycznych. Korzysta z najnowszych i aktualnych źródeł informacji.

Postawa

Uczeń czynnie uczestniczy w zajęciach, chętnie bierze udział w konkursach i akcjach związanych z tematyką biologiczną, zdrowotną, ekologiczną.

Stopień celujący

Wiadomości

Uczeń posiada wiedzę biologiczną wykraczającą poza zakres wymagań programowych. Samodzielnie i twórczo rozwija zainteresowania biologią. Posługuje się bogatym, poprawnym słownictwem biologicznym. Korzysta z różnych źródeł informacji.

Umiejętności

Uczeń samodzielnie planuje i przeprowadza doświadczenia, obserwacje, hodowle. Śledzi na bieżąco i zna najważniejsze osiągnięcia z dziedziny biologii.

Postawa

Sporządza materiały pomocnicze do realizacji zagadnień na lekcjach. Aktywnie uczestniczy w akcjach na rzecz środowiska. Osiąga sukcesy w konkursach, olimpiadach wiedzy biologicznej, ekologicznej, zdrowotnej.

Laureat konkursu przedmiotowego o zasięgu wojewódzkim oraz laureat lub finalista ogólnopolskiej olimpiady przedmiotowej otrzymuje z biologii celującą roczną/ końcową ocenę klasyfikacyjną.

Zasady oceniania i sprawdzania wiedzy ucznia

I. Procedury wystawiania ocen:

1. Ocenianiu podlegają następujące formy aktywności ucznia:
  - ustne odpowiedzi na lekcji,
  - kartkówki,

- sprawdziany (prace klasowe),
  - krzyżówki,
  - karty pracy,
  - prace domowe,
  - prowadzenie zeszytu, uzupełnianie ćwiczeń również w formie elektronicznej(wpisnet),
  - quizy, konkursy,
  - opracowanie i prezentacja referatów, prac projektowych,
  - prowadzenie prac badawczych, obserwacji, doświadczeń,
  - przygotowanie do lekcji,
  - aktywność na lekcji, praca w grupie,
  - zielniki.
2. Każdy uczeń powinien otrzymać minimum 3 oceny.
  3. Oceny bieżące, cząstkowe ustala się według skali: niedostateczny, dopuszczający(+/-), dostateczny(+/-), dobry(+/-), bardzo dobry(+/-), celujący.
  4. Aktywność ucznia nagradza się „+”, które na życzenie ucznia zamieniane są na stopnie szkolne:
    - pięć „+” – stopień bardzo dobry,
    - cztery „+”-stopień dobry,
    - trzy „+”- stopień dostateczny,
    - dwa „+”- stopień dopuszczający.
  5. Ocenie podlega nie sam fakt przejawiania aktywności, lecz rodzaj zaprezentowanych tą drogą wiadomości i umiejętności
  6. Oceny klasyfikacyjne ustala się według skali: niedostateczny, dopuszczający, dostateczny, dobry, bardzo dobry, celujący.
  7. Ocena wystawiona uczniowi powinna być umotywowana, uczeń otrzymuje informację zwrotną, co zrobił dobrze i jak powinien się dalej uczyć.
  8. Oceny śródroczne i roczne nie są średnią arytmetyczną ocen cząstkowych.
  9. Przy wystawianiu rocznej oceny klasyfikacyjnej bierze się pod uwagę również ocenę z pierwszego półrocza.
  10. Informuje się uczniów i ich rodziców (prawnych opiekunów) o przewidywanych ocenach niedostatecznych na miesiąc przed klasyfikacją.
  - 11.** Informuje się uczniów/ rodziców (prawnych opiekunów) o przewidywanych ocenach śródrocznych, rocznych na 10 dni roboczych przed klasyfikacją. Nie ma możliwości poprawiania ocen na 5 dni roboczych przed klasyfikacją
  - 12.** Uczeń lub jego rodzice/ prawni opiekunowie mogą się odwołać od proponowanej oceny rocznej, jeśli uznają, że ocena jest zaniżona. Odwołanie z pisemnym uzasadnieniem składają dyrektorowi szkoły w terminie 3 dni roboczych od dnia zapoznania się z oceną.

Dyrektor w uzasadnionych przypadkach wyraża zgodę na sprawdzian wiadomości i umiejętności ucznia zgodnie z kryteriami wymagań na ocenę wyższą.

13. Nie ocenia się uczniów po dłuższej usprawiedliwionej nieobecności w szkole.
- 14.** Nie ocenia się uczniów znajdujących się w trudnej sytuacji losowej.
15. Każdy uczeń ma prawo do dodatkowych ocen za wykonywanie zadań nadobowiązkowych.
16. Uczeń, który opuścił więcej niż 50% lekcji, uchyla się od oceniania, nie może być klasyfikowany z przedmiotu.
17. Uczeń nieklasyfikowany z powodu usprawiedliwionej nieobecności może zdawać egzamin klasyfikacyjny. W przypadku nieobecności nieusprawiedliwionej na prośbę ucznia lub jego rodziców/prawnych opiekunów rada pedagogiczna może wyrazić zgodę na egzamin klasyfikacyjny.
18. Uczeń, który uzyskał ocenę śródroczną niedostateczną, zobowiązany jest do zaliczenia treści programowych z podstawowego poziomu wymagań koniecznych do dalszego kształcenia w terminie ustalonym z nauczycielem.
19. Uczeń, który w wyniku klasyfikacji rocznej uzyskał ocenę niedostateczną z biologii lub dwie oceny niedostateczne w tym jedną z biologii może zdawać egzamin poprawkowy.

II. Harmonogram pisemnych prac kontrolnych

1. Kartkówki obejmują wiadomości z trzech ostatnich lekcji, mogą być niezapowiedziane przez nauczyciela. Nauczyciel jest zobowiązany do oceniania i udostępnienia uczniom kartkówki na następnej lekcji. Uczniowie nieobecni na kartkówkach piszą je lub odpowiadają ustnie w najbliższym terminie ustalonym z nauczycielem.
2. Sprawdziany obejmują wiadomości z działu programowego. Nauczyciel zobowiązany jest:
  - zapowiedzieć i zapisać w dzienniku z tygodniowym wyprzedzeniem termin sprawdzianu;
  - ocenić i udostępnić uczniom sprawdzian w ciągu dwóch tygodni od terminu jego odbycia się;
  - przechowywać sprawdzone i ocenione prace klasowe do końca roku szkolnego;
  - udostępnić na prośbę rodziców/ prawnych opiekunów pisemną pracę ucznia;
  - jeżeli uczeń opuścił sprawdzian z przyczyn losowych, to powinien napisać ją w ciągu dwóch tygodni od dnia powrotu do szkoły w terminie uzgodnionym z nauczycielem.
3. Uczeń ma prawo do poprawy oceny od niedostatecznej do dobrej z każdej pracy klasowej w terminie nieprzekraczającym 10 dni nauki szkolnej. Poprawa odbywa się poza lekcjami w terminie wyznaczonym przez nauczyciela np. podczas konsultacji. Uczeń, który nie poprawił oceny, traci prawo do następnej poprawy.
4. Prace klasowe oceniane są według następującej skali procentowej:
  - 0 - 33% punktów - ocena niedostateczna
  - powyżej 33% punktów - ocena dopuszczająca

- od 50% punktów - ocena dostateczna
- od 75% punktów - ocena dobra
- od 90% punktów - ocena bardzo dobra
- Ocenę celującą otrzymuje uczeń, który pracę pisemną napisał na ocenę bardzo dobrą, prawidłowo rozwiązał zadania dodatkowe. Nauczyciel jest zobowiązany podać zadania dodatkowe.

III. Kryteria oceny ustnej:

1. stosowanie języka biologicznego;
2. zgodność z wybranym poziomem wymagań;
3. sposób prezentacji;
4. rozwiązywanie problemów w twórczy sposób;
5. wykorzystanie wiedzy w praktyce.

IV. Kryteria oceny zeszytu ćwiczeń

1. Zeszyt ćwiczeń papierowy sprawdzany jest przynajmniej raz w ciągu półrocza biorąc pod uwagę staranność, systematyczność i poprawność rzeczową. Dopuszcza się uzupełnianie ćwiczeń w wersji elektronicznej na platformie wspinet. Nauczyciel monitoruje i ocenia pracę ucznia.

V. Postanowienia ogólne

1. Nauczyciel przekazuje uczniowi informację zwrotną - komentarz do każdej wystawionej oceny. Stosuje ocenianie wspierające ucznia, wykorzystuje elementy oceniania kształtującego:
  - cele w języku ucznia,
  - pytania kluczowe,
  - kryteria sukcesu „nacobezu”,
  - ocenianie koleżeńskie,
  - samoocenę.
2. Nauczyciel dostosowuje wymagania edukacyjne do indywidualnych potrzeb psychofizycznych ucznia zgodnie z zaleceniami poradni psychologiczno- pedagogicznej.
3. Uczeń ma prawo do otrzymania dodatkowych wyjaśnień i uzasadnień do wystawionej oceny.

Wymagania programowe na poszczególne stopnie

Klasa I

Program nauczania „Puls życia”

Dział I. Biologia jako nauka

Poziom podstawowy		Poziom ponadpodstawowy	
Ocena dopuszczająca	Ocena dostateczna	Ocena dobra	Ocena bardzo dobra
<ul style="list-style-type: none"> • określa przedmiot badań biologii jako nauki • wymienia czynniki niezbędne do życia • wskazuje źródła wiedzy biologicznej • określa, jakiego sprzętu można użyć do danej obserwacji • przedstawia etapy obserwacji i doświadczenia • dokumentuje wyniki doświadczenia i obserwacji • wskazuje komórkę jako podstawową jednostkę organizacji życia • wymienia struktury budowy komórki roślinnej, zwierzęcej, grzyba i bakterii • przedstawia kryteria klasyfikacji organizmów • określa, że podstawową jednostką 	<ul style="list-style-type: none"> • potrafi korzystać z poszczególnych źródeł wiedzy • wyjaśnia czego dotyczą wybrane działy biologii • planuje prostą obserwację i doświadczenie • formuje problem badawczy i hipotezę • rozróżnia próbę badawczą i kontrolną • wnioskuje na podstawie obserwacji i doświadczenia • podaje funkcje poszczególnych organelli • poprawnie posługuje się mikroskopem, oblicza powiększenie mikroskopu • wykonuje proste preparaty mikroskopowe • wyjaśnia czym zajmuje się systematyka 	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje wybrane dziedziny biologii • wymienia przykłady zastosowania wiedzy biologicznej w życiu • posługuje się właściwymi źródłami wiedzy biologicznej podczas rozwiązywania problemów • odróżnia pod mikroskopem, na schemacie, zdjęciu lub po opisie poszczególne składniki komórki • rysuje obraz widziany pod mikroskopem • wyjaśnia rolę poszczególnych elementów komórki • porównuje budowę różnych komórek • posługuje się kluczami 	<ul style="list-style-type: none"> • uzasadnia potrzebę zdobywania wiedzy biologicznej • objaśnia zasadę stopniowego komplikowania się poziomów organizacji życia • wykorzystuje atlasy do rozpoznawania pospolitych gatunków organizmów • omawia budowę i funkcje organelli komórkowych • analizuje różnice między poszczególnymi typami komórek • ocenia sztuczne i naturalne systemy podziału organizmów • uzasadnia potrzebę klasyfikowania organizmów • wykazuje konieczność przeprowadzania próby kontrolnej

<p>klasyfikacji jest gatunek</p> <ul style="list-style-type: none"> • posługuje się prostym, dwudzielnym kluczem do oznaczania gatunków • rozróżnia części mikroskopu, • prowadzi obserwację mikroskopową 	<ul style="list-style-type: none"> • konstruuje dwudzielny klucz do oznaczania kilku organizmów • wyjaśnia dwuczłonowe nazewnictwo gatunków • wymienia jednostki systematyczne <ul style="list-style-type: none"> • podaje kryteria wyróżnienia pięciu królestw 	<p>do oznaczania różnych grup organizmów</p> <ul style="list-style-type: none"> • określa, co to jest gatunek <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcie <i>układ hierarchiczny</i> • omawia zasady systemu klasyfikacji biologicznej • charakteryzuje poszczególne królestw organizmów 	<ul style="list-style-type: none"> • przeprowadza samodzielnie zaplanowane doświadczenie i obserwacje • wymienia w kolejności jednostki systematyczne • wyjaśnia zależność pozycji systematycznej od stopnia pokrewieństwa między organizmami <ul style="list-style-type: none"> • uzasadnia stosowanie języka łacińskiego w systematyce organizmów
--	--	---	--

Dział II. Jedność organizmów

Poziom podstawowy		Poziom ponadpodstawowy	
Ocena dopuszczająca	Ocena dostateczna	Ocena dobra	Ocena bardzo dobra
<ul style="list-style-type: none"> • określa, czym jest odżywianie • wymienia podstawowe sposoby odżywiania się organizmów • określa, czym jest oddychanie • wyjaśnia, na czym polega wymiana gazowa • wskazuje mitochondrium jako miejsce, w którym zachodzi utlenianie • przedstawia oddychanie tlenowe i fermentację jako procesy dostarczające energii • określa, czym jest rozmnażanie • wyróżnia rozmnażanie płciowe i 	<ul style="list-style-type: none"> • omawia różnice między organizmami samożywymi a cudzożywymi • wymienia czynniki niezbędne do życia organizmów samożywnych i cudzożywnych • wymienia substraty i produkty fotosyntezy, oddychania • wyjaśnia, na czym polega fotosynteza • omawia różne sposoby oddychania • wymienia przykłady organizmów ilustrujących różne sposoby 	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje różne strategie odżywiania • wykazuje różnorodność odżywiania się organizmów cudzożywnych • określa warunki przebiegu fotosyntezy • ocenia, czy dany organizm jest samożywny, czy cudzożywny • uzasadnia, że oddychanie jest procesem niezbędnym do życia • charakteryzuje rodzaje rozmnażania • ocenia znaczenie przemiany 	<ul style="list-style-type: none"> • wykazuje różnice w pobieraniu i trawieniu pokarmów u różnych organizmów • wyjaśnia, na czym polega chemosynteza • wykazuje zależność między środowiskiem życia a budową narządów wymiany gazowej • porównuje oddychanie tlenowe i beztlenowe • omawia znaczenie fermentacji • zapisuje słownie równanie reakcji oddychania tlenowego • wykazuje związek między

<p>bezpłciowe</p> <ul style="list-style-type: none"> • podaje przykłady płciowego i bezpłciowego rozmnażania się organizmów 	<p>oddychania</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozróżnia wymianę gazową i oddychanie wewnątrzkomórkowe • rozpoznaje sposoby rozmnażania się organizmów • wyjaśnia, na czym polega rozmnażanie bezpłciowe • omawia różnice między rozwojem prostym a złożonym 	<p>pokoleń</p> <ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje typy rozwoju zarodka • stosuje w praktyce wiadomości dotyczące rozmnażania wegetatywnego 	<p>sposobem zapłodnienia a środowiskiem życia organizmów</p> <ul style="list-style-type: none"> • ocenia znaczenie samozapłodnienia • wykazuje związek między środowiskiem życia, a rodzajem zapłodnienia
--	--	---	---

Dział III. Bakterie i wirusy. Organizmy beztkankowe

Poziom podstawowy		Poziom ponadpodstawowy	
Ocena dopuszczająca	Ocena dostateczna	Ocena dobra	Ocena bardzo dobra
<ul style="list-style-type: none"> • wymienia miejsca występowania bakterii i wirusów • rozpoznaje i podaje nazwy form morfologicznych bakterii widocznych na preparacie mikroskopowym lub ilustracji • wymienia miejsca występowania protistów • wymienia grupy organizmów należących do protistów • wskazuje środowisko życia glonów • podaje przykłady organizmów należących do glonów • podaje przykłady grzybów i porostów 	<ul style="list-style-type: none"> • podaje charakterystyczne cechy budowy bakterii i wirusów • wymienia cechy, którymi wirusy różnią się od organizmów • podaje przykłady bakterii i wirusów • określa znaczenie bakterii w przyrodzie i gospodarce człowieka • omawia czynności życiowe poszczególnych grup protistów • wymienia wspólne cechy organizmów zaliczanych do glonów • omawia znaczenie glonów w przyrodzie i gospodarce 	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje wybrane czynności życiowe bakterii • wymienia choroby bakteryjne i wirusowe • charakteryzuje poszczególne grupy protistów • wykazuje chorobotwórcze znaczenie protistów • wyjaśnia, że glony to grupa ekologiczna, do której należą przedstawiciele trzech królestw • omawia wybrane czynności życiowe glonów • charakteryzuje budowę grzybów owocnikowych • omawia sposoby rozmnażania 	<ul style="list-style-type: none"> • ocenia znaczenie bakterii i wirusów • określa warunki tworzenia się przetrwalników • ocenia rolę bakterii jako symbiontów i destruentów • porównuje czynności życiowe poszczególnych grup protistów • wymienia choroby wywoływane przez protisty • rozpoznaje pod mikroskopem, rysuje i opisuje budowę przedstawicieli protistów • analizuje wpływ zakwitów glonów na inne organizmy w środowisku

<ul style="list-style-type: none"> • opisuje budowę grzybów • wymienia sposoby rozmnażania się grzybów • rozpoznaje porosty wśród innych organizmów 	<p>człowieka</p> <ul style="list-style-type: none"> • omawia czynności życiowe grzybów • podaje przykłady znaczenia grzybów w przyrodzie i gospodarce człowieka • rozpoznaje porosty jako organizmy zbudowane z grzybni i glonu • wyjaśnia, co to jest grzybica 	<p>się grzybów</p> <ul style="list-style-type: none"> • analizuje znaczenie grzybów w przyrodzie i gospodarce człowieka • wykonuje i opisuje rysunek wskazanych grzybów 	<ul style="list-style-type: none"> • ocenia znaczenie glonów w przyrodzie i gospodarce człowieka • wyjaśnia zależność między głębokością a występowaniem określonych grup glonów • wykazuje znaczenie mikoryzy dla grzyba i rośliny • określa znaczenie poszczególnych komponentów w budowie plechy porostu • proponuje sposób badania czystości powietrza, znając wrażliwość porostów na zanieczyszczenia • rozpoznaje i podaje nazwy różnych form morfologicznych porostów
--	---	---	--

Dział IV Świat roślin

Poziom podstawowy		Poziom ponadpodstawowy	
Ocena dopuszczająca	Ocena dostateczna	Ocena dobra	Ocena bardzo dobra
<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, czym jest tkanka • podaje przykłady tkanek roślinnych • wskazuje na ilustracji komórki tworzące tkankę • wymienia podstawowe funkcje korzenia 	<ul style="list-style-type: none"> • dokonuje podziału tkanek roślinnych na twórcze i stałe • wymienia cechy budowy poszczególnych tkanek roślinnych • opisuje funkcje wskazanych tkanek 	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje budowę, rozmieszczenie i funkcje poszczególnych tkanek roślinnych • charakteryzuje przyrost korzenia na długość • rysuje różne systemy 	<ul style="list-style-type: none"> • wykazuje związek budowy wskazanej tkanki z jej funkcją • rozpoznaje i rysuje tkanki widoczne na przekrojach organów roślinnych • wyjaśnia sposób pobierania wody przez roślinę

<ul style="list-style-type: none"> • rozpoznaje systemy korzeniowe • omawia funkcje łodygi • podaje nazwy elementów budowy zewnętrznej łodygi • wymienia funkcje liści • rozpoznaje elementy budowy liścia • rozpoznaje liście pojedyncze i złożone • wymienia miejsca występowania mszaków • podaje nazwy organów mszaków • wymienia miejsca występowania paprotników • rozpoznaje organy paproci • rozpoznaje paprotniki wśród innych roślin • wymienia miejsca występowania roślin nagonasiennych • rozpoznaje rośliny nagonasienne wśród innych roślin • wymienia miejsca występowania roślin okrytonasiennych • podaje nazwy elementów budowy kwiatu • rozróżnia kwiat i kwiatostan • rozpoznaje rośliny okrytonasienne wśród innych roślin • rozpoznaje 3, 4 gatunki drzew 	<ul style="list-style-type: none"> • rozpoznaje modyfikacje korzeni • omawia budowę zewnętrzną korzenia • rozpoznaje tkanki budujące łodygę • rozróżnia rodzaje łodyg • rozpoznaje różne modyfikacje liści • rozpoznaje tkanki budujące liść • rozpoznaje mszaki wśród innych roślin • omawia znaczenie mszaków w przyrodzie i gospodarce człowieka • wyjaśnia rolę poszczególnych organów paprotników • wymienia przystosowania roślin nagonasiennych do warunków życia • omawia znaczenie roślin nagonasiennych w przyrodzie i gospodarce człowieka • wymienia sposoby rozsiewania nasion i owoców • rozróżnia owoce pojedyncze i złożone • omawia znaczenie roślin okrytonasiennych w przyrodzie i gospodarce człowieka • rozpoznaje 5, 6 gatunków drzew okrytonasiennych 	<p>korzeniowe</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozpoznaje rodzaje unerwienia liści • omawia funkcje poszczególnych modyfikacji liści • analizuje cykl rozwojowy mszaków • rysuje mech i podpisuje jego organy • analizuje cykl rozwojowy paproci • charakteryzuje skrzypy, widłaki i paprocie • analizuje cykl rozwojowy sosny • rozpoznaje rodzime gatunki nagonasiennych • określa, z jakiego gatunku drzewa lub krzewu pochodzi wskazana szyszka • omawia funkcje poszczególnych elementów budowy kwiatu • analizuje cykl rozwojowy roślin okrytonasiennych • ocenia znaczenie roślin okrytonasiennych w przyrodzie i gospodarce człowieka • rozpoznaje 7, 8 gatunków drzew okrytonasiennych występujących w Polsce 	<ul style="list-style-type: none"> • projektuje doświadczenie świadczące o przewodzeniu wody z korzenia do łodygi • charakteryzuje modyfikacje korzeni • analizuje związek budowy zmodyfikowanych łodyg z ich funkcjami • analizuje funkcje poszczególnych elementów budowy anatomicznej liścia • rysuje różne typy ulistnienia łodygi • wyjaśnia, dlaczego mszaki są najprostszymi roślinami lądowymi • rozpoznaje 3 gatunki rodzimych paprotników • dowodzi związku budowy roślin nagonasiennych ze środowiskiem ich życia • wykazuje związek budowy kwiatu ze sposobem zapylania • charakteryzuje sposoby rozsiewania nasion i owoców, wykazując związek z ich budową • rozpoznaje 9, 10 gatunków drzew okrytonasiennych występujących w Polsce
--	---	---	---

okrytonasiennych występujących w Polsce	występujących w Polsce		
--	------------------------	--	--

Dział V Świat bezkręgowców

Poziom podstawowy		Poziom ponadpodstawowy	
Ocena dopuszczająca	Ocena dostateczna	Ocena dobra	Ocena bardzo dobra
<ul style="list-style-type: none"> • wymienia charakterystyczne cechy królestwa zwierząt • wyjaśnia, czym jest tkanka • wymienia podstawowe rodzaje tkanek zwierzęcych • wyjaśnia, co to są gąbki • podaje miejsca występowania gąbek i parzydełkowców • wymienia charakterystyczne cechy gąbek i parzydełkowców • wymienia charakterystyczne cechy płazińców i nicieni • rozpoznaje na ilustracji płazińce i nicienie • charakteryzuje tasiemce i glisty jako pasożyty układu pokarmowego • omawia drogi zakażenia pasożytniczymi płazińcami i nicieniami • wyjaśnia, w jaki sposób można ustrzec się przed zakażeniem pasożytniczymi płazińcami i nicieniami 	<ul style="list-style-type: none"> • określa najważniejsze funkcje poszczególnych tkanek zwierzęcych • wymienia rodzaje tkanki łącznej • podaje rozmieszczenie przykładowych tkanek zwierzęcych w organizmie • omawia znaczenie gąbek i parzydełkowców w przyrodzie • wskazuje na ilustracji elementy budowy tasiemca • wymienia charakterystyczne cechy pierścienic • wymienia charakterystyczne cechy budowy skorupiaków, owadów i pajęczaków • wymienia części ciała ślimaków, małży i głowonogów • wymienia narządy oddechowe mięczaków • wskazuje małże jako organizmy produkujące perły 	<ul style="list-style-type: none"> • uzasadnia przynależność różnorodnych zwierząt do typu • charakteryzuje budowę poszczególnych tkanek zwierzęcych • rysuje schemat komórki nerwowej i opisuje poszczególne elementy jej budowy • rozpoznaje pod mikroskopem lub na ilustracji rodzaje tkanek • charakteryzuje wskazane czynności życiowe gąbek i parzydełkowców • wyjaśnia mechanizm ruchu parzydełkowców • dowodzi, że tasiemce są przystosowane do pasożytniczego trybu życia • omawia różnice między płazińcami a nicieniami • charakteryzuje wskazane czynności życiowe płazińców i nicieni 	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje powstawanie rafy koralowej • opisuje rodzaje tkanki nabłonkowej • charakteryzuje rolę poszczególnych składników morfotycznych krwi • wykazuje związek budowy gąbek i parzydełkowców ze środowiskiem ich życia • wyjaśnia sposób działania parzydełka • charakteryzuje symetrię ciała płazińców • dowodzi, że pierścienice są bardziej rozwiniętymi zwierzętami niż płazińce i nicienie • projektuje doświadczenie wykazujące znaczenie dżdżownic w użyźnianiu gleby • dowodzi istnienia związku między środowiskiem życia a narządami wymiany gazowej

<ul style="list-style-type: none"> • rozpoznaje pierścienice wśród innych zwierząt • rozpoznaje stawonogi wśród innych zwierząt • rozpoznaje na ilustracji przeobrażenie zupełne i niezupełne owadów • rozpoznaje ślimaki, małże i głowonogi wśród innych zwierząt • wymienia charakterystyczne cechy mięczaków 		<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje układ krwionośny pierścienic • charakteryzuje wskazane czynności życiowe pierścienic • wykazuje związek budowy pijawki z pasożytniczym trybem jej życia • charakteryzuje wskazane czynności życiowe stawonogów • dowodzi, że owady są przystosowane do życia w środowisku lądowym • charakteryzuje wskazane czynności życiowe mięczaków • wyjaśnia zasady funkcjonowania otwartego układu krwionośnego • porównuje budowę ślimaków, małży i głowonogów 	<ul style="list-style-type: none"> • wykazuje związek budowy mięczaków ze środowiskiem ich życia
--	--	--	---

Dział VI Świat kręgowców

Poziom podstawowy		Poziom ponadpodstawowy	
Ocena dopuszczająca	Ocena dostateczna	Ocena dobra	Ocena bardzo dobra
<ul style="list-style-type: none"> • określa pokrycie ciała bezkręgowców i kręgowców • podaje nazwy elementów szkieletu kręgowców • charakteryzuje ryby 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia funkcje szkieletu bezkręgowców • podaje przykłady szkieletów bezkręgowców • wymienia elementy budowy układu nerwowego 	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje poszczególne elementy szkieletu kręgowców • porównuje układ krwionośny bezkręgowców i kręgowców • omawia wybrane czynności 	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje powstawanie rafy koralowej • porównuje budowę układu nerwowego bezkręgowców i kręgowców • charakteryzuje wymianę gazową u ryb

<ul style="list-style-type: none"> • podaje nazwy płetw ryby • rozpoznaje skrzela jako narządy wymiany gazowej • określa środowiska życia płazów • charakteryzuje płazy • wymienia stadia rozwojowe żaby • podaje po dwa przykłady płazów ogoniastych i bezogonowych • określa środowisko życia gadów • charakteryzuje gady • podaje cztery przykłady gadów występujących w Polsce • charakteryzuje ptaki • wymienia ptaki różnych środowisk • rozpoznaje rodzaje piór ptaków • wymienia elementy budowy jaja • wyjaśnia konieczność migracji ptaków • omawia charakterystyczne cechy ssaków • podaje przykłady siedlisk zajmowanych przez 	<p>bezkęgowców i kręgowców</p> <ul style="list-style-type: none"> • wymienia przystosowania ryb do życia w wodzie • określa rodzaj zapłodnienia u ryb • wymienia przystosowania płazów do życia w wodzie i na lądzie • wyjaśnia, na czym polega hibernacja • omawia cykl rozwojowy żaby • wymienia przystosowania gadów do życia na lądzie • omawia znaczenie błon płodowych w rozwoju gadów • wymienia narządy zmysłów gadów • wymienia przystosowania budowy ptaków do lotu • omawia różnice pomiędzy gniazdownikami i zagniazdownikami oraz podaje ich przykłady • wyjaśnia rolę gruczołów potowych i włosów w termoregulacji • podaje przykłady gatunków ssaków • rozróżnia uzębienie drapieżnika i roślinożercy • wymienia przystosowania ssaków do zajmowania różnych siedlisk 	<p>życiowe ryb</p> <ul style="list-style-type: none"> • określa charakterystyczne cechy rozmnażania ryb • wyjaśnia przyczyny wędrówek ryb • rozpoznaje przedstawicieli ryb i wskazuje ich cechy • omawia wybrane czynności życiowe płazów • charakteryzuje płazy ogoniaste i bezogonowe • rozpoznaje przedstawicieli płazów i wskazuje ich specyficzne cechy • omawia wybrane czynności życiowe gadów • charakteryzuje funkcje poszczególnych błon płodowych • rozpoznaje przedstawicieli gadów i wskazuje ich specyficzne cechy • określa środowisko życia ptaka na podstawie budowy jego kończyn • określa rodzaj pobieranego przez ptaka pokarmu na podstawie budowy jego dzioba • omawia wybrane czynności życiowe ptaków 	<ul style="list-style-type: none"> • porównuje układ krwionośny ryby i dżdżownicy • wykazuje związek trybu życia płazów z ich zmiennością ciepłotą • wykazuje związek budowy płazów ze środowiskami ich życia • analizuje pokrycie ciała gadów w aspekcie ochrony przed utratą wody • wykazuje związek budowy gadów ze środowiskiem ich życia • wykazuje związek między sposobem rozmnażania i typem rozwoju a środowiskiem życia gadów • charakteryzuje poszczególne elementy budowy jaja • wykazuje związek między przebiegiem wymiany gazowej u ptaków a ich przystosowaniem do lotu • projektuje doświadczenie wykazujące wydzielniczą i wydalniczą funkcję skóry • wykazuje związek między funkcjonowaniem poszczególnych narządów zmysłów a trybem życia
--	--	---	--

<p>ssaki</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozróżnia ssaki wśród innych zwierząt • rozróżnia ssaki wodne i lądowe • wymienia narządy zmysłów ssaków 		<ul style="list-style-type: none"> • rozpoznaje przedstawicieli ptaków i wskazuje ich specyficzne cechy • charakteryzuje funkcje skóry • omawia zalety pęcherzykowej budowy płuc • porównuje budowę ssaków wodnych i lądowych • ocenia znaczenie ssaków w życiu i gospodarce człowieka 	
---	--	---	--

Klasa II

Program nauczania „Blżej biologii”

Dział III. Różnorodność organizmów

Królestwo roślin

Ocena dopuszczająca	Ocena dostateczna	Ocena dobra	Ocena bardzo dobra
<ul style="list-style-type: none"> • wymienia główne cechy roślin • określa podstawowe czynności życiowe roślin • identyfikuje nieznanego organizm jako przedstawiciela roślin na podstawie charakterystycznych cech tej grupy • określa znaczenie glonów w przyrodzie i życiu człowieka • rozpoznaje rośliny zarodnikowe 	<ul style="list-style-type: none"> • wyróżnia plechowce i organowce • podaje przykłady roślin zarodnikowych i nasiennych • podaje przykłady glonów występujących w różnych środowiskach • identyfikuje nieznanego organizm jako przedstawiciela glonów na podstawie charakterystycznych cech tej grupy 	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje odżywianie i oddychanie u roślin • wyodrębnia rośliny zarodnikowe i nasienne na podstawie przyjętego kryterium klasyfikacji • wyróżnia cechy plechowców i organowców • uzasadnia przynależność mchów i paprotników do roślin zarodnikowych 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia biologiczne znaczenie fotosyntezy i oddychania dla roślin • opisuje transport substancji w roślinie • wymienia charakterystyczne cechy budowy zielenic, brunatnic i krasnorostów • wykazuje, że glony żyjące na różnych głębokościach mają różne barwniki • porównuje cechy morfologiczne glonów i roślin lądowych • porównuje cechy morfologiczne

<p>i nasienne</p> <ul style="list-style-type: none"> • określa środowisko życia mszaków i paprotników • podaje przykłady mchów i paprotników • przedstawia znaczenie mchów i paprotników w środowisku i życiu człowieka • wymienia charakterystyczne cechy roślin nasiennych • identyfikuje organy roślin nasiennych • określa podstawowe funkcje organów roślin • planuje obserwację rozwoju i budowy rośliny, np. fasoli • rozróżnia podstawowe systemy korzeniowe u naturalnych okazów roślin • wymienia główne funkcje korzenia • identyfikuje korzeń np. na schemacie, rysunku, fotografii lub na podstawie opisu • wymienia podstawowe funkcje łodygi • identyfikuje pęd np. na schemacie, fotografii, rysunku lub na podstawie opisu 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia charakterystyczne cechy mchów i paprotników • identyfikuje nieznanego organizm jako przedstawiciela mchów lub paprotników na podstawie charakterystycznych cech danej grupy • podaje przykłady form życiowych roślin nasiennych • wymienia tkanki budujące organy roślinne i ich podstawowe funkcje • różnicuje rośliny na nagonasienne i okrytonasienne • rozpoznaje okazy roślin nagonasiennych i okrytonasiennych • przedstawia wyniki samodzielnej obserwacji dotyczącej rozwoju i budowy korzenia • formułuje wnioski na podstawie obserwacji • rozpoznaje strefy korzenia i określa ich funkcje • wyjaśnia, co stanowi pęd rośliny • podaje przykłady roślin o pędach nadziemnych i podziemnych oraz o pędach zdrewniałych 	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje budowę mchu i paproci • wymienia cechy umożliwiające zaklasyfikowanie organizmu do mchów, widłaków, skrzypów, paproci • wyjaśnia rolę paprotników kopalnych w powstawaniu węgla • porównuje budowę i funkcje tkanek roślinnych • określa związek między budową i funkcją tkanek • wykazuje przystosowania korzenia do utrzymania rośliny w podłożu oraz wchłaniania i transportu wody • wykazuje różnice między systemem palowym i wiązkowym • opisuje budowę i funkcje łodygi • ilustruje przykładami różnorodność form i funkcji łodyg • wyjaśnia, co to jest transpiracja, wykazując przystosowania liścia do przeprowadzania 	<p>mchów, widłaków, skrzypów, paproci</p> <ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje skrzypy i widłaki • wyjaśnia konieczność ochrony paprotników • wykazuje związek między występowaniem roślin na lądzie a obecnością zróżnicowanych tkanek • wymienia cechy adaptacyjne tkanek roślinnych (twórczej, okrywającej, miększowej, wzmacniającej, przewodzącej) • określa przystosowania roślin do życia na lądzie • ilustruje przykładami różnorodność form i funkcji korzeni • wykazuje związek między budową a funkcją pełnioną przez poszczególne strefy korzenia • wykazuje różnorodność przystosowań budowy korzenia do dodatkowo pełnionych funkcji (innych niż główne) • określa modyfikacje pędu w zależności od pełnionej funkcji • uzasadnia przyczynę zahamowania wzrostu rośliny po obcięciu wierzchołka pędu • lokalizuje tkanki (twórczą, okrywającą, miększową, wzmacniającą, przewodzącą) w łodydze • wykazuje związek między budową
---	---	---	--

<ul style="list-style-type: none"> • określa podstawowe funkcje liścia • przedstawia budowę zewnętrzną liścia • rozróżnia niektóre gatunki polskich drzew na podstawie liści • identyfikuje liść np. na schemacie, fotografii, rysunku lub na podstawie opisu • identyfikuje kwiat i jego elementy na schemacie, fotografii, rysunku lub na podstawie opisu • określa, na czym polega wiatropylność i owadopylność • wykazuje, że słupek i pręciki są strukturami kwiatu służącymi do rozmnażania płciowego • wyjaśnia, na czym polegają procesy zapylenia i zapłodnienia • opisuje budowę nasienia • określa warunki niezbędne do kiełkowania • wyróżnia rośliny nagonasienne i okrytonasienne • podaje przykłady roślin nagonasiennych 	<ul style="list-style-type: none"> • i niezdrewniałych • odróżnia łądogę zielną od zdrewniałej • wyróżnia cechy liścia przystosowujące go do fotosyntezy • rozpoznaje liście pojedyncze i złożone • uzasadnia, że igły roślin nagonasiennych są liśćmi • określa rolę elementów budowy kwiatu w rozmnażaniu płciowym • wyjaśnia rolę łagiewki pyłkowej w zapłodnieniu • opisuje budowę kwiatu • wymienia główne etapy rozwoju rośliny • wyjaśnia przebieg kiełkowania nasienia • rozpoznaje podstawowe rodzaje owoców (suche, mięsiste) • podaje przykłady roślin rozsiewanych przez wiatr i zwierzęta • przedstawia wyniki doświadczenia sprawdzającego wpływ wybranego czynnika na proces kiełkowania nasion • określa różnice między 	<p>tego procesu</p> <ul style="list-style-type: none"> • podaje przykłady modyfikacji liści związanych z funkcją • ilustruje przykładami różnorodność kształtów liści • wyjaśnia budowę i funkcjonowanie aparatu szparkowego • podaje przykłady zróżnicowania budowy kwiatów • rozróżnia rośliny wiatropylne i owadopylne • wyróżnia typy kwiatostanów u różnych roślin • samodzielnie przeprowadza obserwację makroskopową • uzasadnia, że nasienie jest organem przetrwalnym rośliny • określa, z których części słupka powstają elementy owocu • podaje przystosowania owoców do rozsiewania przez wiatr i zwierzęta • wykazuje różnice między kwiatami i liśćmi roślin nagonasiennych i okrytonasiennych 	<ul style="list-style-type: none"> • a funkcjami tkanek budujących liść • określa różnorodność przystosowań liści do pełnienia innych funkcji (igła roślin iglastych, ciernie, liście spichrzowe, wąsy czepne, liście pułapkowe) • uzasadnia współdziałanie liści, korzeni i łądog w funkcjonowaniu rośliny • określa zalety wytworzenia kwiatostanów • wykazuje rolę łagiewki pyłkowej w procesie zapłodnienia • planuje doświadczenie wykazujące wpływ warunków środowiska na kiełkowanie nasion • wykazuje obecność różnorodnych materiałów zapasowych w nasionach roślin • wykazuje znaczenie wegetatywnego rozmnażania się roślin • analizuje wyniki doświadczenia sprawdzającego wpływ wybranego czynnika na proces kiełkowania nasion • określa skutki nadmiernej eksploatacji zasobów roślinnych
--	---	---	--

<p>i okrytonasiennych</p> <ul style="list-style-type: none"> • określa znaczenie roślin nasiennych w życiu człowieka 	<p>nasionami roślin nagonasiennych i okrytonasiennych</p> <ul style="list-style-type: none"> • uzasadnia istotną rolę roślin w przyrodzie • rozpoznaje najpospolitsze gatunki roślin nagonasiennych (po igłach i szyszkach) oraz okrytonasiennych (po liściach i owocach) 		
<p>Dział IV. ZWIĄZKI CHEMICZNE W ŻYCIU ORGANIZMÓW</p>			
<p>Chemiczne podstawy życia</p>			
<ul style="list-style-type: none"> • wymienia podstawowe pierwiastki życia • określa biologiczną rolę wody w życiu organizmów • wymienia podstawowe grupy związków chemicznych występujących w organizmach 	<ul style="list-style-type: none"> • wykazuje kluczową rolę węgla jako pierwiastka biogenego • dokumentuje wyniki przeprowadzonego - doświadczenia wykazującego rolę wody w życiu rośliny • wymienia pierwiastki wchodzące w skład związków chemicznych występujących w organizmach • określa rolę białek, tłuszczów, cukrów i kwasów nukleinowych w organizmach 	<ul style="list-style-type: none"> • określa biologiczną rolę pierwiastków biogenych • formułuje wnioski na podstawie doświadczenia • określa podstawowe jednostki składowe białek, tłuszczów, cukrów i kwasów nukleinowych 	<ul style="list-style-type: none"> • planuje doświadczenie, zgodnie z metodologią badawczą, wykazujące rolę wody w życiu rośliny • uzasadnia kluczową rolę enzymów w regulacji przebiegu reakcji chemicznych w komórce organizmu

Składniki pokarmów człowieka

- wymienia podstawowe składniki pokarmów: białka, cukry, tłuszcze, witaminy, sole mineralne
- określa trzy główne funkcje składników pokarmowych
- wymienia pokarmy bogate w białka, cukry i tłuszcze
- przeprowadza doświadczenie, w którym sprawdza obecność skrobi w różnych produktach spożywczych
- wyjaśnia główną rolę witamin i soli mineralnych
- uzasadnia konieczność systematycznego spożywania warzyw i owoców
- przedstawia znaczenie wody jako ważnego uzupełnienia pokarmów

- określa rolę białek, tłuszczów, cukrów i kwasów nukleinowych w organizmach
- wyjaśnia znaczenie składników pokarmowych dla prawidłowego rozwoju i funkcjonowania organizmu człowieka
- wnioskuje o obecności skrobi w produktach spożywczych na podstawie wyników przeprowadzonego doświadczenia
- podaje przykłady pokarmów bogatych w błonnik
- wymienia pokarmy bogate w witaminy A, C, B₆, B₁₂, D, kwas foliowy, a także w magnez, żelazo, wapń
- przedstawia skutki niedoboru w organizmie witamin i soli mineralnych

- określa źródła aminokwasów egzogennych i ich rolę
- ocenia zdrowotne znaczenie błonnika
- uzasadnia, że należy ograniczać spożywanie pokarmów bogatych w tłuszcze zwierzęce
- analizuje pokarmy pod względem zawartości poszczególnych witamin i soli mineralnych

- analizuje pokarmy pod względem zawartości poszczególnych składników pokarmowych
- uzasadnia stwierdzenie, że białka zwierzęce są pełnowartościowe
- planuje doświadczenie wykazujące obecność skrobi w różnych produktach spożywczych
- określa rolę w organizmie, skutki niedoboru oraz źródła wybranych składników mineralnych (wapnia, żelaza i magnezu)
- uzasadnia, że najskuteczniejsze działanie mają witaminy i sole mineralne zawarte w pokarmach, a nie w tabletkach

Dział V. BUDOWA I FUNKCJONOWANIE ORGANIZMU CZŁOWIEKA

Organizm człowieka

<ul style="list-style-type: none"> • wymienia narządy wchodzące w skład różnych układów • opisuje (ogólnie) budowę i funkcje poszczególnych układów • wymienia tkanki w organizmie człowieka	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje hierarchiczną budowę organizmów na wybranym układzie narządów • lokalizuje tkanki w organizmie człowieka	<ul style="list-style-type: none"> • określa zależność między budową a funkcją układów narządów • określa podstawowe cechy i funkcje tkanki nabłonkowej, mięśniowej, nerwowej, tłuszczowej, chrzęstnej, kostnej i krwi	<ul style="list-style-type: none"> • rozpoznaje poszczególne tkanki na schemacie lub na podstawie opisu • uzasadnia konieczność współdziałania narządów i układów narządów we właściwym funkcjonowaniu organizmu
---	--	---	---

Układ pokarmowy

<ul style="list-style-type: none"> • określa rolę układu pokarmowego • wyjaśnia budowę zębów i ich rolę • wyjaśnia przyczyny powstawania próchnicy zębów • uzasadnia potrzebę zachowania higieny jamy ustnej oraz okresowego wykonywania przeglądu stomatologicznego • wyjaśnia, na czym polega trawienie	<ul style="list-style-type: none"> • rozróżnia i wskazuje na schematycznym rysunku lub modelu narządy układu pokarmowego • wyjaśnia rolę jamy ustnej, żołądka, dwunastnicy, jelita cienkiego i jelita grubego • przedstawia miejsce i produkty trawienia białek, węglowodanów i tłuszczów • wskazuje na schematycznym rysunku lub modelu miejsce wchłaniania produktów trawienia	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, na czym polega trawienie pokarmów • lokalizuje narządy układu pokarmowego na modelu lub schemacie • wyjaśnia rolę ślinianek, trzustki i wątroby w procesie trawienia • uzasadnia, że potrzeby pokarmowe ludzi zależą od wieku, stanu zdrowia, trybu życia, aktywności fizycznej	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia związek budowy poszczególnych odcinków przewodu pokarmowego z pełnioną przez nie funkcją • określa warunki, w jakich przebiega trawienie • uzasadnia rolę enzymów trawiennych w procesie rozkładu pokarmów • wykazuje związek budowy poszczególnych odcinków przewodu pokarmowego z pełnioną przez nie funkcją
--	---	---	--

<ul style="list-style-type: none"> • określa miejsce wchłaniania produktów trawienia • wyjaśnia, dlaczego potrzeby pokarmowe ludzi się różnią • określa zawartość poszczególnych składników pokarmowych w wybranych produktach spożywczych na podstawie analizy treści etykiet • wyjaśnia, co to jest dieta • wymienia zasady właściwego odżywiania się • oblicza indeks swojej masy ciała • określa przyczyny oraz skutki otyłości i niedowagi 	<ul style="list-style-type: none"> • stwierdza doświadczalnie trawienie skrobi w jamie ustnej • określa zawartość dodatków do żywności w wybranych produktach spożywczych na podstawie analizy treści etykiet • uzasadnia potrzebę czytania informacji na etykietach produktów spożywczych • uzasadnia, dlaczego należy stosować dietę zróżnicowaną pod względem składników pokarmowych • właściwie interpretuje BMI • określa korzyści wynikające z prawidłowego odżywiania się 	<ul style="list-style-type: none"> • wykazuje wpływ na nasze zdrowie sposobu przechowywania i przygotowania żywności • oblicza wartość kaloryczną posiłku • porównuje swój sposób odżywiania się z właściwymi zasadami • analizuje konsekwencje niewłaściwego odżywiania się 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia wady i zalety dodatków do żywności • ocenia reklamy żywności • wyjaśnia wady i zalety diety wegetariańskiej • analizuje swój jadłospis w odniesieniu do zasad właściwego odżywiania się
Układ krążenia i odpornościowy			
<ul style="list-style-type: none"> • wymienia główne składniki krwi • określa funkcję składników krwi • wymienia narządy układu krwionośnego • określa główne funkcje układu krwionośnego 	<ul style="list-style-type: none"> • prowadzi obserwację mikroskopową preparatu trwałego krwi • uzasadnia znaczenie krwiodawstwa • przedstawia krążenie krwi w obiegu płucnym (małym) i ustrojowym (dużym) 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, co to jest osocze i jaka jest jego rola w funkcjonowaniu układów krążenia i odpornościowego • wyróżnia grupy krwi układu AB0 i Rh • wykonuje schematyczny rysunek dokumentujący 	<ul style="list-style-type: none"> • porównuje budowę i funkcje elementów morfotycznych krwi • wyjaśnia, jak powstaje skrzep • opisuje budowę i funkcje układu krwionośnego • wykazuje związek między budową naczyń krwionośnych a ich funkcjami • uzasadnia zależność między pracą

<ul style="list-style-type: none"> • opisuje budowę serca • wymienia czynniki wpływające na pracę serca • wykonuje pomiar tętna i ciśnienia krwi • wymienia przyczyny chorób serca i układu krążenia • wyjaśnia przyczyny nadciśnienia • wyróżnia układ limfatyczny jako część układu krążenia • wymienia narządy układu limfatycznego • określa rolę płynu tkankowego w rozprowadzaniu substancji po organizmie • definiuje pojęcia: <i>odporność organizmu, antygen, przeciwciało</i> • wymienia czynniki wywołujące reakcje odpornościowe organizmu • rozróżnia drogi wnikania czynników chorobotwórczych do organizmu • podaje przykłady narządów, które można przeszczepiać • podaje przykłady zastosowania wiedzy o odporności w życiu człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> • przeprowadza obserwacje mikroskopowe tętnicy i żyły • wyjaśnia, jak pracuje serce • wymienia badania wykonywane w diagnostyce chorób serca • porównuje tętno (lub ciśnienie krwi) w czasie spoczynku i wysiłku fizycznego • określa wpływ różnych czynników na pracę serca i układu krwionośnego • przedstawia znaczenie aktywności fizycznej i prawidłowej diety dla właściwego funkcjonowania układu krwionośnego • rozpoznaje narządy układu limfatycznego na schemacie lub na podstawie opisu • określa główne funkcje układu limfatycznego • określa różne reakcje organizmu na obecność czynników chorobotwórczych • wymienia sposoby nabywania odporności • uzasadnia celowość stosowania szczepień obowiązkowych dla zdrowia człowieka 	<p>wyniki obserwacji mikroskopowej</p> <ul style="list-style-type: none"> • ilustruje za pomocą schematu przepływ krwi w małym i dużym obiegu • porównuje naczynia krwionośne • określa rolę zastawek w sercu • wyjaśnia związek między pracą serca a tętnem i ciśnieniem • podaje główne objawy wybranych chorób serca i układu krążenia • uzasadnia znaczenie badań profilaktycznych serca i krwi w diagnostyce chorób • podaje wartości prawidłowego ciśnienia krwi, wyjaśniając oznaczenia liczbowe • opisuje budowę i funkcje narządów układu limfatycznego • określa skład oraz funkcje płynu tkankowego i limfy • charakteryzuje rodzaje odporności (odporność swoistą i nieswoistą, naturalną i sztuczną, bierną i czynną) 	<p>serca a wysiłkiem fizycznym</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia związek między trybem życia a właściwym funkcjonowaniem układu krążenia • wykazuje powiązania między krwią, limfą i płynem tkankowym • wyjaśnia związek między układem krwionośnym i limfatycznym • wyjaśnia przykładowe reakcje odpornościowe • opisuje funkcje elementów układu odpornościowego (narządy: śledziona, grasica, węzły chłonne; komórki: makrofagi, limfocyty T, limfocyty B; cząsteczki: przeciwciała) • wyjaśnia, na czym polega zgodność tkankowa • charakteryzuje przebieg konfliktu serologicznego
---	--	--	--

	<p>i społeczeństwa</p> <ul style="list-style-type: none"> • określa, co tworzy system zgodności tkankowej organizmu • określa sytuację, w której dochodzi do konfliktu serologicznego 	<ul style="list-style-type: none"> • porównuje działanie szczepionki i surowicy • wyjaśnia, na czym polega transplantacja narządów • uzasadnia znaczenie przeszczepów w utrzymaniu życia 	
Układ oddechowy i wydalniczy. Skóra			
<ul style="list-style-type: none"> • wymienia substraty i produkty oddychania komórkowego • przedstawia znaczenie procesu oddychania dla organizmu człowieka • rozpoznaje części układu oddechowego na schemacie, modelu, rysunku lub na podstawie opisu • wyjaśnia, na czym polega wymiana gazowa zewnętrzna i wewnętrzna • przedstawia różnice w składzie powietrza wdychanego i wydychanego • przeprowadza doświadczenie, zgodnie z instrukcją, w którym bada wpływ wysiłku na tempo oddychania • wymienia czynniki mające negatywny wpływ na układ 	<ul style="list-style-type: none"> • odróżnia oddychanie komórkowe od wymiany gazowej • zapisuje równanie oddychania komórkowego • wymienia funkcje narządów układu oddechowego • wyjaśnia przebieg wymiany gazowej w pęcherzykach płucnych i w tkankach • przedstawia rolę krwi w transporcie gazów oddechowych • odróżnia próbę kontrolną od badawczej • formułuje problem badawczy • wskazuje na zmiany tempa oddychania w czasie wysiłku fizycznego • podaje przykłady chorób układu oddechowego 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia istotę procesu oddychania • przedstawia związek budowy części układu oddechowego z pełnioną funkcją • wyjaśnia rolę mięśni w mechanizmie wentylacji płuc • wyjaśnia mechanizm wymiany gazowej w pęcherzykach płucnych i tkankach • określa rolę hemoglobiny w transporcie tlenu • wymienia czynniki mające wpływ na tempo oddychania • argumentuje przeciw paleniu papierosów • wymienia produkty metabolizmu cukrów, tłuszczów i białek 	<ul style="list-style-type: none"> • wykazuje związek budowy nabłonka - orzęsionego z pełnioną funkcją • wyjaśnia przebieg wentylacji płuc (wdech i wydech) • wyjaśnia zmiany w ciśnieniu i objętości klatki piersiowej w czasie wdechu i wydechu • projektuje doświadczenia wykazujące wpływ wysiłku fizycznego na tempo oddychania • uzasadnia niezbędność próby kontrolnej w eksperymencie • uzasadnia, dlaczego gruźlica jest chorobą społeczną • określa szkodliwość substancji obecnych w dymie tytoniowym dla zdrowia człowieka • wykazuje współdziałanie układów: krążenia i wydalniczego • charakteryzuje równowagę wodną w organizmie człowieka

<p>oddechowy</p> <ul style="list-style-type: none"> • określa niebezpieczeństwa związane z paleniem papierosów • wskazuje na zagrożenia życia, jakie niesie wdychanie tlenu węgla • podaje przykłady substancji, które są wydalane z organizmu człowieka • rozpoznaje narządy układu wydalniczego • podaje podstawowe zasady higieny układu wydalniczego • podaje funkcje skóry • wymienia elementy budowy skóry • wymienia ważniejsze choroby skóry ze wskazaniem na profilaktykę • uzasadnia konieczność umiarkowanego opalania skóry i stosowania kremów z filtrami ochronnym 	<ul style="list-style-type: none"> • uzasadnia konieczność okresowych badań kontrolnych płuc • wymienia narządy biorące udział w wydalaniu produktów przemiany materii • określa funkcje narządów układu wydalniczego • wymienia składniki moczu zdrowego człowieka • rozpoznaje elementy budowy skóry (na schemacie, modelu, rysunku, według opisu) • określa funkcje elementów budowy skóry • przeprowadza doświadczenie, korzystając z instrukcji, w którym rozróżnia obszary skóry bardziej wrażliwe na dotyk (okolice ust, opuszki palców) i mniej wrażliwe na dotyk (wierzch dłoni, kark) • przedstawia reakcje skóry na ciepło i zimno • wykazuje związek między nadmiernym opalaniem 	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje budowę, funkcje układu wydalniczego • uzasadnia potrzebę wykonywania okresowych badań moczu w profilaktyce • podaje przykłady nieprawidłowości w składzie moczu • wykazuje związek budowy skóry z pełnią funkcją • planuje doświadczenia wykazujące rozmieszczenie receptorów dotyku w skórze człowieka • wyjaśnia zmiany zachodzące w skórze w wysokiej i niskiej temperaturze • wymienia korzyści i zagrożenia wynikające z opalania skóry • podaje przykłady pasożytów skóry i przyczyny zarażenia się nimi 	<ul style="list-style-type: none"> • podaje przykłady roli skóry jako narządu wydzielniczego, czuciowego, regulacyjnego i ochronnego • określa funkcje tworów naskórka • interpretuje wyniki doświadczeń • wyjaśnia udział skóry w termoregulacji

Układ nerwowy i dokrewny

<ul style="list-style-type: none"> • określa rolę układu nerwowego • rozróżnia układ nerwowy ośrodkowy i obwodowy • rozpoznaje na rysunku lub schemacie tkankę nerwową • wskazuje na schematycznym rysunku lub modelu części mózgowia (mózg, mózdzek i rdzeń przedłużony) • uzasadnia konieczność ochrony głowy przed urazami • podaje przykłady odruchów warunkowych i bezwarunkowych oraz ich znaczenia w życiu człowieka • przedstawia czynniki wywołujące stres oraz korzystne dla zdrowia sposoby radzenia sobie ze stresem • uzasadnia konieczność wysypiania się prawidłowym funkcjonowaniem organizmu • wyróżnia gruczoły dokrewne • wskazuje gruczoły dokrewne na schematycznym rysunku lub modelu sylwetki człowieka • wyjaśnia, co to jest hormon • określa przyczyny cukrzycy i sposoby zapobiegania jej 	<ul style="list-style-type: none"> • rozróżnia elementy ośrodkowego i obwodowego układu nerwowego • wskazuje na rysunku elementy neuronu (akson, dendryty, ciało komórki) • przedstawia podstawowe cechy budowy neuronu i jego funkcje • określa kierunek przepływu impulsu nerwowego wzdłuż neuronu • wymienia funkcje głównych części mózgowia • podaje przykłady działania układu nerwowego współczulnego i przywspółczulnego • podaje przykłady wyższych czynności nerwowych, np. myślenie, pamięć, kojarzenie • opisuje drogę impulsu w łuku odruchowym, wskazując jego elementy na schematycznym rysunku • określa kierunek przewodzenia impulsu nerwowego wzdłuż łuku odruchowego • podaje zasady efektywnego uczenia się 	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje budowę oraz funkcje ośrodkowego i obwodowego układu nerwowego • określa przystosowania neuronów (w budowie i właściwościach) do pełnienia funkcji w układzie nerwowym • określa funkcje części mózgowia • wyjaśnia pojęcia: <i>kora mózgowa</i>, <i>ośrodek korowy</i>, <i>wyższe czynności nerwowe</i> • porównuje działanie układu nerwowego współczulnego i przywspółczulnego • opisuje budowę i działanie łuku odruchowego • uzasadnia znaczenie obronne odruchów bezwarunkowych • przedstawia rolę odruchów warunkowych w procesie uczenia się • wyjaśnia, co to jest stres, kiedy powstaje i jak wpływa na organizm • porównuje działanie układu dokrewnego i nerwowego • wykazuje różnice między 	<ul style="list-style-type: none"> • wykazuje związek budowy neuronu z pełnioną funkcją • wyjaśnia działanie synapsy w przebiegu impulsu nerwowego • opisuje budowę i funkcje ośrodkowego i obwodowego układu nerwowego • wykazuje związek budowy mózgu (silne pofałdowanie) z jego funkcją • wskazuje na modelu mózgu lub schematycznym rysunku ośrodki korowe • opisuje mechanizm powstawania odruchu warunkowego • podaje różnice między odruchami bezwarunkowymi i warunkowymi • wymienia przykłady metod skutecznego uczenia się opartych na wykorzystywaniu wszystkich zmysłów • analizuje wpływ wysypiania się na procesy uczenia się i zapamiętywania oraz odporność organizmu • opisuje budowę i funkcje układu dokrewnego • uzasadnia współdziałanie układu dokrewnego i nerwowego na przykładzie reakcji na stres • wyjaśnia związek między działalnością hormonalną gruczołów płciowych a zdolnością rozmnażania
--	--	---	--

<p>skutkom</p> <ul style="list-style-type: none"> • uzasadnia konieczność konsultacji z lekarzem przyjmowania środków lub leków hormonalnych, np. tabletek antykoncepcyjnych, sterydów 	<ul style="list-style-type: none"> • podaje przykłady pozytywnego i negatywnego działania stresu na organizm człowieka • przedstawia podstawową rolę gruczołów dokrewnych w regulacji procesów życiowych • przedstawia antagonistyczne działanie insuliny i glukagonu • przedstawia biologiczną rolę hormonu wzrostu, tyroksyny, insuliny, adrenaliny, testosteronu, estrogenów 	<p>gruczołami wydzielania zewnętrznego i wewnętrznego (dokrewnymi)</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia nadrzędną rolę przysadki w regulacji hormonalnej • uzasadnia konieczność jodowania soli kuchennej 	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia skutki niewłaściwego działania hormonów
<p>Narządy zmysłów i układ ruchu</p>			
<ul style="list-style-type: none"> • wyróżnia rodzaje zmysłów i ich funkcje • lokalizuje receptory i narządy zmysłów w organizmie człowieka • rozpoznaje elementy budowy oka i określa ich funkcje • przedstawia zasady higieny narządu wzroku • uzasadnia potrzebę wykonywania kontrolnych badań wzroku • określa drogę fali dźwiękowej w uchu • wymienia elementy budowy 	<ul style="list-style-type: none"> • przeprowadza doświadczenia badające wrażliwość wybranych komórek zmysłowych (np. dotyku) • bada wrażliwość zmysłu smaku i węchu • wymienia struktury tworzące zmysł wzroku • przedstawia drogę bodźca świetlnego • wyróżnia wady wzroku • wskazuje lokalizację odpowiednich narządów i receptorów słuchu i równowagi 	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia rolę zmysłów w odbiorze wrażeń ze środowiska • interpretuje wyniki doświadczeń badających wrażliwość wybranych komórek zmysłowych • opisuje budowę gałki ocznej • wyjaśnia różnice między widzeniem z różnych odległości i w różnych warunkach świetlnych • opisuje budowę ucha • przedstawia przebieg fali dźwiękowej 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia na przykładach współdziałanie zmysłów w odbiorze wrażeń ze środowiska • samodzielnie planuje doświadczenia lokalizujące receptory zmysłu węchu i smaku • przedstawia budowę i funkcje oka w procesie widzenia • przedstawia przyczyny powstawania wad wzroku oraz sposoby ich korygowania • dowodzi obecności plamki ślepej na siatkówce oka • wyjaśnia budowę i działanie narządu słuchu

<p>ucha i ich funkcje</p> <ul style="list-style-type: none"> • uzasadnia konieczność higieny narządu słuchu • wyróżnia główne elementy układu ruchu i ich funkcje • wskazuje na modelu główne części szkieletu: szkielet osiowy, obręczy i kończyn • określa funkcje kości • wskazuje stawy na modelu lub schemacie • określa czynniki wpływające na stan kości • podaje przykłady stawów • rozróżnia rodzaje tkanek mięśniowych • wymienia narządy zbudowane z różnych rodzajów tkanki mięśniowej • podaje przykłady aktywności fizycznej pozytywnie wpływającej na zdrowie człowieka • przedstawia negatywny wpływ środków dopingujących na zdrowie człowieka • określa sposoby zapobiegania wadom postawy 	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia wpływ hałasu na zdrowie człowieka • rozpoznaje na schemacie, rysunku, modelu wybrane elementy szkieletu osiowego, obręczy i kończyn • podaje funkcje tkanki kostnej i chrzęstnej • opisuje budowę kości • przedstawia na schemacie budowę stawu • wymienia cechy budowy fizycznej i chemicznej kości umożliwiające pełnienie ich funkcji • podaje funkcje oraz podstawowe cechy budowy tkanki mięśniowej • wykazuje współdziałanie mięśni (o działaniu antagonistycznym) i kości na przykładzie ruchu kończyny górnej lub dolnej • określa rolę ścięgien i więzadeł • wyróżnia wady postawy i możliwe przyczyny ich powstawania • określa czynniki wpływające na stan kości i właściwy rozwój masy mięśniowej 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje wybrane kości na modelu szkieletu • rozpoznaje tkankę chrzęstną i kostną na preparacie mikroskopowym, rysunku, schemacie lub na podstawie opisu • podaje przykłady narządów i struktur zbudowanych z tkanek kostnej i chrzęstnej • wykazuje zależność między budową kości i jej funkcją • określa funkcje elementów budowy stawu • przedstawia podstawowe cechy budowy tkanek (chrzęstnej i kostnej) warunkujące pełnienie funkcji • wymienia czynniki niezbędne do skurczu mięśnia • samodzielnie przeprowadza obserwacje mikroskopowe tkanek mięśniowych • określa rolę aktywności fizycznej we właściwym funkcjonowaniu organizmu • opisuje sposoby udzielenia pierwszej pomocy przy złamaniach i zwichnięciach 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia budowę i działanie narządu równowagi • wykazuje związek budowy tkanek (chrzęstnej i kostnej) z pełnionymi funkcjami • samodzielnie wykonuje rysunki tkanek (chrzęstnej i kostnej) na podstawie obserwacji mikroskopowej • wymienia rodzaje stawów, określając ich zakres ruchu • przeprowadza doświadczenie wykazujące rolę składników chemicznych kości • porównuje budowę i sposób funkcjonowania różnych rodzajów tkanek mięśniowych • wykazuje współdziałanie mięśni, ścięgien, kości i stawów w prawidłowym funkcjonowaniu układu ruchu • argumentuje szkodliwość stosowania środków dopingujących
--	---	--	---

Układ rozrodczy

<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje na schematycznych rysunkach narządy rozrodcze żeńskie i narządy rozrodcze męskie • określa rolę narządów rozrodczych męskich i żeńskich 	<ul style="list-style-type: none"> • określa anatomiczne oraz fizjologiczne przemiany w ciele dziewczyny i chłopca w okresie dojrzewania 	<ul style="list-style-type: none"> • porównuje budowę plemnika i komórki jajowej • przedstawia rolę gamet w procesie zapłodnienia • opisuje etapy cyklu miesięczkowego kobiety 	<ul style="list-style-type: none"> • wykazuje związek między zmianami w okresie dojrzewania u dziewcząt i chłopców a produkcją hormonów
<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, co to jest zapłodnienie i kiedy może nastąpić • określa konsekwencje stosunku płciowego bez zabezpieczenia, w czasie owulacji • wymienia objawy ciąży • wyjaśnia wpływ czynników zewnętrznych na prawidłowy rozwój zarodka i płodu • określa rolę łożyska w odżywianiu zarodka i płodu • dokonuje podziału życia człowieka na okresy • wymienia choroby przenoszone drogą płciową: kiłę, rzeżączkę, AIDS, zarażenie HPV • przedstawia podstawowe zasady profilaktyki chorób 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje dni płodne na wykresie zmian temperatury podczas cyklu miesięczkowego • określa miejsce zapłodnienia w układzie rozrodczym kobiety • interpretuje zależność między postępowaniem kobiety w ciąży a prawidłowym rozwojem zarodka i płodu • opisuje rozwój zarodkowy i płodowy człowieka • wyjaśnia, jakie są potrzeby człowieka na różnych etapach rozwoju • wymienia cechy fizycznego, psychicznego i społecznego dojrzewania człowieka • określa drogi zakażenia się 	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia zmiany hormonalne w czasie cyklu miesięczkowego • wyjaśnia znaczenie świadomego macierzyństwa w prawidłowym przebiegu ciąży • wyjaśnia proces powstawania zarodka z zygoty • uzasadnia znaczenie higienicznego trybu życia kobiety w ciąży i potrzebę właściwego klimatu psychicznego dla rozwoju płodu • uzasadnia różnice w potrzebach i ograniczenia człowieka w różnych fazach rozwoju 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie wydzielania progesteronu w utrzymaniu ciąży • wykazuje współdziałanie układów: dokrewnego i rozrodczego w funkcjach rozrodczych kobiety i mężczyzny • przedstawia rolę błon płodowych w rozwoju płodu • wyjaśnia, w jaki sposób dochodzi do powstania bliźniąt jednojajowych i dwujajowych • opisuje przebieg ciąży • wykazuje konieczność przystosowania się dziecka do nowych warunków życia po porodzie • przedstawia cechy i przebieg fizycznego, psychicznego i społecznego dojrzewania człowieka • analizuje związek pomiędzy

<p>przenoszonych drogą płciową</p> <ul style="list-style-type: none"> rozpoznaje sytuacje wymagające konsultacji lekarskiej 	<p>HIV, HBV i HCV oraz HPV</p> <ul style="list-style-type: none"> przedstawia objawy chorób przenoszonych drogą płciową: kiły, rzeżączki, AIDS, zarażenia HPV 	<p>osobniczego</p> <ul style="list-style-type: none"> opisuje przebieg kiły, rzeżączki, AIDS określa, jakie badanie może wykryć kiłę, rzeżączkę, obecność HIV i HPV uzasadnia konieczność przeprowadzania okresowych badań profilaktycznych w celu ochrony zdrowia 	<p>własnym postępowaniem a zachowaniem zdrowia</p> <ul style="list-style-type: none"> przewiduje indywidualne i społeczne skutki zakażenia HIV, HBV i HCV oraz HPV
<p>Dział VI. ZDROWIE I CHOROBY</p>			
<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia pojęcia: <i>choroba</i> i <i>zdrowie</i> podaje przykłady chorób zakaźnych i niezakaźnych wymienia zasady profilaktyki chorób zakaźnych przedstawia powody, dla których powinniśmy się szczepić rozpoznaje sytuacje wymagające konsultacji lekarskiej określa podstawowe zasady profilaktyki chorób nowotworowych rozpoznaje sytuacje 	<ul style="list-style-type: none"> określa drogi zakażenia mikroorganizmami uzasadnia konieczność okresowego wykonywania badań kontrolnych (podstawowego badania laboratoryjnego krwi i moczu) w celu zachowania zdrowia podaje przykłady chorób nowotworowych i czynniki sprzyjające ich rozwojowi (np. niewłaściwa dieta, tryb życia, substancje psychoaktywne, promieniowanie UV) 	<ul style="list-style-type: none"> rozdziela choroby wywołane przez wirusy, bakterie, protisty i pasożyty zwierzęce ocenia indywidualne i społeczne skutki zakażenia wymienia zabiegi niszczące mikroorganizmy chorobotwórcze wyjaśnia działanie szczepionki analizuje informacje dołączone do leków definiuje pojęcie <i>nowotwór</i> na wybranych przykładach 	<ul style="list-style-type: none"> definiuje pojęcia: <i>zdrowie psychiczne</i>, <i>zdrowie fizyczne</i> i <i>zdrowie społeczne</i> określa ogólne tendencje w zachorowalności na niektóre choroby uzasadnia, dlaczego antybiotyki i inne leki należy stosować zgodnie z zaleceniami lekarza wykazuje związek między profilaktyką przeciwnowotworową a skutecznością leczenia nowotworów ocenia społeczne koszty leczenia uzależnień wykazuje konieczność analizowania

<p>wymagające konsultacji lekarskiej</p> <ul style="list-style-type: none"> • podaje możliwe przyczyny uzależnienia • przedstawia negatywny wpływ na zdrowie człowieka alkoholu, narkotyków, nadużywania leków 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, co to jest uzależnienie i jakie są jego etapy • wymienia osoby, instytucje, u których należy szukać pomocy lub rady w razie uzależnienia 	<p>chorób nowotworowych podaje możliwe przyczyny ich rozwoju i leczenia</p> <ul style="list-style-type: none"> • podaje argumenty przeciw spożywaniu alkoholu i zażywaniu narkotyków • argumentuje, dlaczego nie należy bez wyraźnej potrzeby przyjmować leków ogólnodostępnych 	<p>informacji w ulotkach dołączanych do leków</p>
--	---	---	---

Klasa III

Program nauczania „Blżej biologii”

Dział VII Ekologia

Poziom podstawowy		Poziom ponadpodstawowy	
Ocena dopuszczająca	Ocena dostateczna	Ocena dobra	Ocena bardzo dobra
<ul style="list-style-type: none"> • podaje przykłady czynników biotycznych i abiotycznych • wymienia czynniki środowiska niezbędne do prawidłowego funkcjonowania organizmów • charakteryzuje na wybranych przykładach przystosowania drapieżników do chwytania zdobyczy • charakteryzuje na wybranych 	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje parametry wybranych czynników środowiska wodnego i lądowego • wyjaśnia pojęcie <i>drapieżnik</i> • opisuje adaptacje zwierząt do odżywiania się pokarmem roślinnym na wybranym przykładzie ssaka roślinożernego • wymienia przystosowania roślin do obrony przed zgryzaniem • wyjaśnia pojęcia <i>konkurencja</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje różnorodne powiązania między elementami przyrody żywej i nieożywionej • formułuje wnioski na podstawie wyników obserwacji • porównuje parametry wybranych czynników środowiska wodnego i lądowego • wyjaśnia związek między natężeniem czynnika środowiska a występowaniem organizmu 	<ul style="list-style-type: none"> • wykazuje związek między poziomem wiedzy ekologicznej społeczeństwa a zachowaniem równowagi w środowisku • uzasadnia współzależność czynników środowiska • uzasadnia konieczność współistnienia w środowisku organizmów o różnym trybie życia dla

<p>przykładach przystosowania ofiar do obrony przed drapieżnikami</p> <ul style="list-style-type: none"> • podaje przykłady pasożytów wewnętrznych i zewnętrznych • wskazuje sposoby zapobiegania chorobom wywoływanym przez pasożyty • wymienia korzystne relacje między gatunkami • konstruuje i zapisuje graficznie proste łańcuchy pokarmowe • wskazuje producentów i konsumentów w łańcuchach i sieciach pokarmowych • wyjaśnia rolę producentów w przemianie materii nieorganicznej w organiczną • wyjaśnia rolę destruentów w przemianie materii organicznej w nieorganiczną 	<p>i <i>pasożytnictwo</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • wskazuje na przykładzie dowolnie wybranych gatunków zasoby, o które konkurują organizmy jednego lub różnych gatunków • wyjaśnia istotę mutualizmu i protokooperacji • identyfikuje korzystne relacje organizmów na podstawie ich opisu • opisuje zależności pokarmowe w ekosystemie • określa rolę producentów, konsumentów i destruentów w przyrodzie, w obiegu materii i przepływie energii w ekosystemie 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, jak zjadający i zjadani regulują wzajemnie swoją liczebność • klasyfikuje wybrane pasożyty do grup systematycznych • porównuje mutualizm i protokooperację • tworzy sieci pokarmowe • uzasadnia na przykładzie człowieka, że istnieją organizmy zajmujące różne poziomy troficzne • uzasadnia stwierdzenie, że materia krąży między biocenozą a biotopem • wykazuje, że do funkcjonowania ekosystemów jest niezbędny stały dopływ energii słonecznej 	<p>utrzymania równowagi w przyrodzie</p> <ul style="list-style-type: none"> • określa skutki konkurencji • opisuje adaptacje do pasożytnictwa na wybranych przykładach zwierząt • ocenia wpływ relacji między gatunkami na ich szansę przeżycia • przewiduje następstwa ubytku określonego gatunku w ekosystemie bogatym i ubogim w gatunki • wnioskuje, że im na wyższym poziomie troficznym jest organizm, tym mniejszą ilością energii dysponuje • analizuje dane liczbowe, wykresy i schematy
--	---	--	---

Dział VIII. Dziedziczenie cech

Poziom podstawowy		Poziom ponadpodstawowy	
Ocena dopuszczająca	Ocena dostateczna	Ocena dobra	Ocena bardzo dobra
<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, co to jest dziedziczenie • podaje przykłady cech dziedzicznych i nabytych • wskazuje DNA jako nośnik informacji genetycznej 	<ul style="list-style-type: none"> • rozróżnia cechy dziedziczne i nabyte • wykazuje rolę DNA w przechowywaniu i powielaniu informacji genetycznej 	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia budowę DNA • wyjaśnia przebieg i znaczenie replikacji DNA • określa rolę DNA w komórce • określa sposób zapisania 	<ul style="list-style-type: none"> • wykazuje zależność między budową a funkcją DNA • wykazuje zależność między budową a funkcją DNA • określa różnicę między informacją

<ul style="list-style-type: none"> • określa zależność DNA – białko – cecha • wskazuje geny jako jednostki dziedziczenia • określa, że geny występują na chromosomach • wykazuje istnienie różnych alleli danego genu • rozpoznaje homozygotę i heterozygotę na podstawie opisu i zapisu symbolami • podaje definicje pojęć <i>genotyp</i> i <i>fenotyp</i> • określa na podstawie genotypu fenotyp rodziców i potomstwa • rozróżnia chromosomy płci i autosomy • identyfikuje płeć na podstawie zestawu chromosomów • wyjaśnia dziedziczenie płci u człowieka • wyjaśnia pojęcie <i>mutacja</i> wskazuje mutacje jako przyczyny zmienności 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, co to jest kod genetyczny • wykazuje, że DNA w czasie podziałów występuje w postaci chromosomów • opisuje budowę chromosomu • wskazuje na schemacie chromosomy homologiczne • na podstawie liczby chromosomów rozróżnia komórki haploidalne i diploidalne • wyjaśnia, co to są cechy dominujące i cechy recesywne • zapisuje symbolami literowymi allele, homo- i heterozygoty • podaje przykłady dziedziczenia wybranych cech człowieka • podaje przykłady daltonizmu i hemofilii jako cech sprzężonych z płcią • wymienia przykłady czynników mutagennych i przykłady chorób przez nie wywoływanych. 	<p>informacji genetycznej w DNA</p> <ul style="list-style-type: none"> • podaje cechy kodu genetycznego • określa, jak zmienia się liczba chromosomów podczas mitozy i podczas mejozy • rozwiązuje jednogenowe krzyżówki genetyczne, posługując się szachownicą Punnetta • analizuje przykłady rozwiązań krzyżówek genetycznych • rozwiązuje krzyżówki jednogenowe z pełną dominacją • zapisuje symbolami grupy krwi • określa genotypy i fenotypy grup krwi u potomstwa • wyjaśnia zjawisko sprzężenia cech z płcią • określa genotypy i fenotypy osób, u których występują allele cech sprzężonych z płcią • podaje przyczyny mutacji wskazuje na mutacje jako przyczyny chorób genetycznych 	<p>genetyczną a kodem genetycznym</p> <ul style="list-style-type: none"> • wykazuje, że nie wszystkie zawarte w DNA informacje są odczytywane jednocześnie • oblicza w podanych przykładach haploidalną i diploidalną liczbę chromosomów • wykazuje uniwersalność reguł dziedziczenia • rozwiązuje krzyżówki jednogenowe z dominacją niepełną • wskazuje praktyczne zastosowanie zasad dziedziczenia grup krwi, np. w wykluczaniu ojcostwa • rozwiązuje proste krzyżówki genetyczne obrazujące dziedziczenie cech sprzężonych z płcią • klasyfikuje mutacje na genowe i punktowe • określa inne niż mutacje przyczyny zmienności genetycznej
--	---	--	--

IX. Ewolucja życia

Poziom podstawowy		Poziom ponadpodstawowy	
Ocena dopuszczająca	Ocena dostateczna	Ocena dobra	Ocena bardzo dobra
<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcie <i>ewolucja organizmów</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • podaje przykłady skamieniałości (odciski, szczątki kopalne) 	<ul style="list-style-type: none"> • podaje przykłady dowodów pośrednich ewolucji z zakresu 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia dowody pośrednie ewolucji na konkretnych

<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia dowody bezpośrednie i pośrednie jako źródła wiedzy o przebiegu ewolucji • wykazuje na dowolnym przykładzie, że osobniki tego samego gatunku różnią się od siebie • wyjaśnia, że nowe gatunki powstają w wyniku utrwalania zmian cech poprzez dobór naturalny • podaje cechy wspólne człowieka i zwierząt • przedstawia podobieństwa i różnice między człowiekiem a gorylem lub szympansem 	<ul style="list-style-type: none"> • określa pośrednie dowody ewolucji jako fakty uzyskane w trakcie badań naukowych • przejawia postawę tolerancji wobec różnych poglądów dotyczących powstania życia na Ziemi • wyjaśnia na przykładzie, że dobór naturalny prowadzi do przeżywania osobników najlepiej przystosowanych • wykazuje, że dobór sztuczny jest metodą tworzenia odmian roślin i zwierząt o pożądanym przez hodowców cechach • wymienia swoiste cechy ludzkie • uzasadnia, że wszystkie odmiany ludzkie należą do jednego gatunku 	<p>anatomii porównawczej, biochemii, biogeografii</p> <ul style="list-style-type: none"> • wskazuje różnice między doborem naturalnym a doborem sztucznym • uzasadnia przynależność człowieka do strunowców, kręgowców, ssaków, łozyskowców, naczelnym 	<p>przykładach z zakresu anatomii porównawczej, biochemii, biogeografii</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia na wybranych przykładach przyczyny wymierania i powstawania grup organizmów, np. dinozaurów • wyjaśnia wpływ rodzaju diety i wytworzenia narzędzi na ewolucję człowieka • wyjaśnia, że w ślad za ewolucją biologiczną postępowała ewolucja kulturalna człowieka
---	--	--	--

Dział X. Globalne i lokalne problemy środowiska

Poziom podstawowy		Poziom ponadpodstawowy	
Ocena dopuszczająca	Ocena dostateczna	Ocena dobra	Ocena bardzo dobra
<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia przyczyny globalnego ocieplenia • wymienia rodzaje odpadów • proponuje sposoby zmniejszenia ilości odpadów • wyjaśnia, na czym polega segregowanie odpadów • proponuje działania ograniczające 	<ul style="list-style-type: none"> • podaje przykłady skutków globalnego ocieplenia • wyjaśnia konieczność ograniczenia emisji gazów cieplarnianych • określa negatywny wpływ odpadów na środowisko • uzasadnia konieczność 	<ul style="list-style-type: none"> • analizuje skutki globalnego ocieplenia • określa sposoby ograniczenia emisji gazów cieplarnianych • podaje sposoby zagospodarowywania odpadów • wykazuje wady i zalety różnych sposobów 	<ul style="list-style-type: none"> • analizuje dane liczbowe i wykresy • analizuje możliwe skutki dalszego nasilania się globalnego ocieplenia • przeprowadza pomiary i obserwacje dotyczące ilości odpadów, zużycia energii i wody • analizuje wyniki pomiarów i przedstawia je na wykresach

zużycie wody i energii w gospodarstwie domowym	<p>ograniczenia ilości odpadów</p> <ul style="list-style-type: none"> określa, jak należy postępować ze zużytymi bateriami, lekami, świetlówkami 	<p>zagospodarowania odpadów</p> <ul style="list-style-type: none"> uzasadnia konieczność specjalnego postępowania ze zużytymi bateriami, lekami, świetlówkami 	
--	---	--	--

Dział XI. Ekosystemy

Poziom podstawowy		Poziom ponadpodstawowy	
Ocena dopuszczająca	Ocena dostateczna	Ocena dobra	Ocena bardzo dobra
<ul style="list-style-type: none"> podaje przykłady ekosystemów lądowych podaje przykłady organizmów tworzących warstwy w lesie rozpoznaje pospolite gatunki drzew wykazuje różnice między środowiskiem lądowym a wodnym podaje przykłady ekosystemów wodnych rozpoznaje wybrane gatunki roślin i zwierząt żyjących w jeziorze podaje przykłady ekosystemów lądowych na świecie (pustynia, stepy i sawanny, tundra, tajga, las mieszany, wilgotny las równikowy) podaje przykłady gatunków roślin i zwierząt występujących 	<ul style="list-style-type: none"> podaje przykłady łańcuchów pokarmowych w lesie przedstawia przystosowania organizmów do życia w poszczególnych warstwach lasu na przykładzie kilku gatunków ptaków przedstawia warunki życia i przykłady organizmów w strefie przybrzeżnej, strefie toni wodnej i strefie przydennej jeziora podaje przykłady łańcuchów pokarmowych w jeziorze wymienia sposoby ochrony ryb opisuje na wybranych przykładach przystosowania zwierząt do życia w określonym ekosystemie wyraża przekonanie o konieczności ochrony ekosystemów naturalnych 	<ul style="list-style-type: none"> podaje przykłady zależności między organizmami a nieożywionymi czynnikami ekosystemu w lesie, np. wpływ naświetlenia na występowanie gatunków roślin w poszczególnych warstwach lasu określa rolę ściółki w tworzeniu próchnicy posługuje się kluczami do oznaczania roślin opisuje przystosowania roślin i zwierząt do życia wykazuje na przykładach, że kształt ciała i ułożenie otworu gębowego ryb jest związane z miejscem ich występowania i rodzajem pokarmu porównuje przystosowania zwierząt do życia w różnych warunkach środowiska na 	<ul style="list-style-type: none"> uzasadnia stwierdzenie, że typ lasu określa się na podstawie występowania głównych gatunków drzew wykazuje konieczność ochrony ryb uzasadnia, że występowanie określonego typu ekosystemu jest związane z warunkami środowiska (temperatura, ilość wody)

w tundrze, na pustyni, w wilgotnym lesie równikowym		przykładzie lisa fenka, lisa polarnego, wielbłąda i niedźwiedzia polarnego	
---	--	--	--

Dział. XII. Przyszłość kształcenia biologicznego

Poziom podstawowy		Poziom ponadpodstawowy	
Ocena dopuszczająca	Ocena dostateczna	Ocena dobra	Ocena bardzo dobra
<ul style="list-style-type: none"> • uzasadnia przydatność wiedzy biologicznej w życiu codziennym • przedstawia możliwości kształcenia po ukończeniu gimnazjum • wskazuje źródła informacji na temat możliwości kształcenia, typów szkół • uzasadnia, że aby wykonywać jakiś zawód, należy spełnić określone wymagania 	<ul style="list-style-type: none"> • podaje przykłady zawodów, których nauka jest związana z pogłębianiem wiedzy biologicznej • określa swoje słabe i mocne strony • uzasadnia konieczność poznania samego siebie w planowaniu swojej kariery zawodowej 	<ul style="list-style-type: none"> • określa, kiedy powinien wybrać w liceum biologię w zakresie rozszerzonym oraz właściwą specjalizację w technikum i uzasadnia taki wybór • podaje przykłady zawodów związanych z biologią 	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia przykłady kierunków studiów związanych z biologią • podaje krótką charakterystykę zawodów związanych z biologią